لیژنەی پێداچوونەوە بە دەستووری هەمیشەیی کۆماری (العراق) و مافەکانی خەڵکی کوردستان

جەوهەر نامق سالم

بەشی دووەم

ئەگەر وا نییە، بۆ لایەنی کوردستانی لە کۆبوونەوە حاسیمەکانی خاڵەکانی ئەم دەستوورە، یان لە لیژنەی دەستوور، یان کۆمەڵەی نیشتمانی ئەوساو، ئەنجومەنی نوێنەرانی ئێستای (العراق)، دیباجەکەیان نەکرد بە ماددەیەک لە ماددەکانی دەستوور.

سەیر لەوەدایە هێشتا هەنە سوورن لە سەر ئەورستەیە وەکوو پرنسیپ ومافی چارەی خۆنووسین)و، لەم بارەیەوە دەگەڕێمەوە بۆ (پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان - عێراق) لە بەشی (یاداشتی روونکردنەوە) ولە بەندی(حەوتەم)یدا هاتووە دەڵێت: (ئەو کەسەی زانیاری هەبێت بە باکگراوەندی نووسینەوەو داڕشتنی ئەم رستەیەوە، دەزانێت ئەمە وەک یەکلاکردنەوەیەکی مامناوەندی هاتووە بۆ داواکاریی سەرکردایەتی سیاسی لە کوردستان،سەبارەت بە دانپێدانان بە بنەمای مافی گەلی کوردستان لە چارەی خۆنووسیندا لەدەقی دەستووردا بێت، بەڵام گفتوگۆ درێژخایەنەکان یەکلاکردنەوەیەکی مامناوەندیی لێکەوتەوە، کە دەقەکە بخرێتە ناودیباجەکە...) * لاپەڕە٧٢.

بۆ پاساودانەوەی ئەم پاشگەزبوونەوەیەو پەراوێز کردنی پرنسیپی (مافی چارەخۆنووسی گەلی کوردستان وتەسبیت کردنی لەدەستووری هەمیشەیی)دا، لەلاپەڕە(٧٣) لە (یاداشتی روونکردنەوە) کە دا هاتووە: (ئاخنینی دەقی مادەی هەشتەم بەم شێوەیەی باسکرا، گونجاوە لە گەڵ حوکمی بڕگەی دوایی لە دیباجەی دەستووری فیدراڵییدا، کە جەماوەری یاساناسانی دەستووری بە بەشێک لە دەستووری دادەنێن...)

هەر وەکو لە سەرەتاوە وتمان پرنسیپی « مافی چارە خۆنووسی گەلی کوردستان » خاڵێکی خیلاف بوو لە نێوان لایەنی زۆرینەی عەرەبی عێراقی باڵادەست و ددانیان بەو مافەدا نەناوە، چ لە دەقی دەستوور و چ لە دیباجەکەی لەو (یاداشتەدا ئەم راستیە دووپات دەبێتەوەوئاماژەیان بۆ کردووە.

دووهەم : هەتاکو پاش سازشکردنی لایەنی کوردی بە قایل بوون بەو رستە سەقەتە، دیسان لایەنی عەرەبی قایل نەبوونە ئەو دەقە بە ماددەیەکی دەستووری تەسبیت بکرێت.

سێهەم : خودی ئەو دەقە تەعبیر لە ماهیەت وناوەڕۆکی پرنسیپی مافی چارە خۆنووس ناکات، نە راستەوخۆ و ،نەناراستەوخۆ وبەتەحدیدیش رستەیەکی گشتییە وتایبەتی نییە بەکورد.

چوارهەم: لە «یاداشتی » ئاماژەپێکراودا هاتووەودەڵێت: گوایە« بڕگەی دوایی لە دیباجەی دەستووری فیدراڵیدا جەماوەری یاساناسانی دەستووری بە بەشێک لە دەستووری دادەنێن...» . دەقە عەرەبیەکەی کە دەقی موعتەمەدی پەرلەمانی کوردستانە، زاراوەی (جمهور الفقهاء)تەسبیت کردووە. لێرەش (جەماوەری

یاساناسان = جمهور الفقهاء) بە رەهایی = مطلق) هاتووە، دوور نیە دروست تر بێت بنووسرێت (جمهور من الفقهاء)و،سڕینەوەی « من » وەکو «حرف جر» لەم رستەیە زۆر دەلالەتی هەیە، یەک لەوانە چەسپاندنی بۆچونێکی رەها لەسەر حیسابکردنی (دیباجە) وەکو ماددەیەکی مولزەم لەلایەن گشت (فقهاء القانون الدستوری)، ئەمە جۆرە فێلێکە هەر چ نەبێت لەخەڵکی خۆمانی ئەکەن، چونکە هەموو یاساناسانی یاسای دەستووری لە سەرئەم رایە نین، هەروەها پەنابردن بۆ ئەم پاساوە ئەوە دەگەیەنێت لە ناو یاساناسان و بەتەحدیدیش لە ناو فوقەهائی یاساناسانی دەستوور، هەنە دیباجە وەکو ماددەیەکی دەستووری لە قەڵەم نادات و، تەفسیری رەهایی هەندێ جاریش لە دەقی (قرآن) بەدی ناکرێت، لەهەردوو حاڵەتدا زاراوەی مافی چارخۆنووسی کورد نەلە ماددەکانی دەستوورو، نە لە دیباجەکەیش تەسبیت نەکراوە.

٣- هەتاکو ئەگەر واش بێت، واتە ئەگەر دیباجەکە مولزەمەم بێت وەکو ماددەیەکی ئەم دەستوورە، دەبوو خودی دیباجەکە بە ماددەیەکی دەستووری لە خودی دەستووردا تەسبیت بکرایە، هەر وەکو لە یاسای (بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ قۆناغی گواستنەوە) دا هاتبوو،بڕگە «ب »لە ماددەی یەکەمی کەدەڵێت: (پێشەکی« دیباجە»ی ئەم یاسایە بەشێکی دانەبڕاوە لەیاساکە.)، هەتاکو لەگەڵ ئەمەیش، دووپاتی دەکەینەوە دیسان ئەو رستە (سەقەتە)،کە بانگێشی بۆ دەکرێت گوایە ئەمەیە (بەندی مافی چارەخۆنووسین) ئەو مانایە ناگرێتەوە.

لەگەڵ ئەمانەهەر هەموو هێشتا لایەنێکی بەرچاوی عەرەبی عێراق بەوەش دڵیان ئاو ناخواتەوەو سەرقاڵی قولکردنەوەی پێناسە و ناسنامەی عروبەتی (العراق)ن، لە هەوڵی لاواز و خاو کردنەوەو سڕینەوەی هەر ماددەو برگەیەکی دەستوورن.

ئەگەر هاتوو ناتەبا بێت لەگەڵ ئەو پرنسیپە ومەرکەزیەتی دەسەڵات،دیسان ئەیلێینەوە ئەرێ گەلۆ چۆن دەبێت پرەنسیپی مافی چارەخۆنوسین وتەسبیت کردنی بە ماددەیەکی دەستووری پرسێکی حەیاتیی نەبێت بۆ کورد..!

سێهەم

فیدراڵیەت

پێش ئەوەی بێینە سەر بابەتی(فیدراڵیەت) لەم دەستوورە بە باشمان زانی لێرەداو بە شێوەیەکی کورت و گشتی باسی زاراوەی(فیدراڵیەت) بکەین بە ئەندازەی ئەوەی پەیوەندی بە بابەتەکەمانەوە هەبێت و، لەم بارەیشەوە زیاتر پشت دەبەستین بە کورتە باسێکی تایبەتی دۆستی دێرینی کورد مامۆستا وپسپۆڕ لە مەیانی یاسا و ئەندامی (ئەنجوومەنی نوێنەرانی العراق) ی پێشوو، بەرێز (دکتور منذر الفضل)، بە کوردیەکەی دەڵێ:

- پێناسەی فیدراڵیزم Federalism:

«فیدراڵیزم واتە بەشداری کردن لە دەسەڵاتی سیاسی و بەرپرسیاریەتی لە دابەش کردنی سامان بە شێوەیەکی دادپەروەرانە، کە لەگەڵ پێداویستییەکانی خەڵک بگونجێت وئەوەشی تێدا لە بەر چاو بگیرێ ؛ کە تا چەند

زیان بەو ناوچە زیان لێکەوتوو، یان بێبەش کراوەکان کەوتووە، ئەمەش هەمووی بە پێی دەستوور، کە لە نێوان هەردوو هەرێم، یان هەرێمەکان رێکدەخرێت و،لە ئەنجامدا حکومەتێکی فیدراڵی ناوەند دادەمەزرێت،کە تەعبیر بێت لە ئەو یەکگرتنەوە ئارەزوومەندانەیەی خەڵکی هەرێمەکان وپاراستنی مافەکانیان، بە مافی چارەنووسی هەریەک لەو میللەتانەش کە لە سنووری ئەو هەرێمەدا ئەژین و ئەو هەرێمانە پێک دێن.»

فیدراڵیەت دابەش کردنی خاک و گەل و سەروەری دەوڵەت نییە، بەڵکو یەکگرتنێکی ئارەزوومەندانەیە لەسەر بنەمای بەرژەوەندی هاوبەش، بۆ بەرفراوان کردنی بەشداربوون لە دروست کردنی بڕیار بە پێی دامەزراوە دەستوورییەکان، کە لە ژێر سایەی دەستوورێکی هەمیشەیی بنیات دەنرێت و لەسەر بنەمای هاوێر کردنی دەسەڵات و، بنەما دیموکراتییەکان و ڕێزگرتنی مافەکانی مرۆڤ لەو شوێنانەدا کە ئەو هەرێمانە پێک دێن و، بە ئارەزوو یەک دەگرن و، سنوورو، دەسەڵاتەکانی فیدراڵی و، دەسەڵاتەکانی هەرێم، یان هەرێمەکان، لە دەستووری فیدراڵیدا دیاری دەکرێن.

هەروەها فیدراڵیەت بەو مانایە شێوازێکە بۆ بەشداری کردنی هەموان، بە تایبەتیش لە وڵاتێکی فرە نەتەوەو فرە زبان و ئایین وئاینزاو، هزری رەگەزی وتایفە گەری وحزبایەتی وەکو عێراق.

هۆکاری سەرهەڵدانی بیرۆکەی فیدراڵیەت دەگەڕێتەوە بۆ بایەخی بەهای دیموکراتییەت و ڕێزگرتنی مافی نەتەوەکان و مافەکانی مرۆڤ وشکستی دەسەڵات ورژێمە دکتاتۆر و تاکڕەوەکان و گۆڕانکارییە ئابووری و سیاسییە نوێیەکان و چەمکی ڕێژەی سەروەری..

دەوڵەتی فیدراڵی دەوڵەتێکی یەکگرتووە (State Federal) و، لە چەندین یەکەی خاوەن خودمختاری (حکم ذاتي) بەپێی لامەرکەزییەتی سیاسی وکارگێڕی پێکدەهێنرێ بەڵام، کەسایەتی و قەوارەی نێودەوڵەتی سەربەخۆی نییە.

هەر چۆن لە سنووری یەک دەوڵەتی سەربەخۆ وخاوەن سەروەری وکەسایەتی نێودەوڵەتی دوو هەرێم، یان زیاتر، پێک دێن و، لە دەوڵەتێکی (سادە)وە دەبێتە دەوڵەتێکی (ئاوێتە).

هەندێ جاریش دەوڵەتی فیدراڵی لە یەکگرتنی چەند دەوڵەتێکی سەربەخۆ لە یەک دەوڵەتدا بە جۆرێ هەر یەک لەو دەوڵەتانەی دەوڵەتی فیدراڵی لێ پێک دێت کەسایەتی نێودەوڵەتی خۆی لەدەست دەدات و، یەک دەوڵەتی خاوەن یەک کەسایەتی یاسایی پێک دێت.

بە پێی ئەم پێناسە، واتە پێناسەی (فیدراڵیەت)و، مەرج و خوسڵەتەکانی دەوڵەتی فیدراڵیەت :

١ـ پێشەکی دەبێت کیانێک، یان دوو کیان، یان چەند کیانێک هەبێت.

بەواتەیەکی تر دەوڵەتێکی (سادە)..یان چەند دەوڵەتێکی سادە، مەرجێکی سەرکییە بۆ پێکهاتنی دەوڵەتێکی ئاوێتە (فیدراڵی) .

٢ـ بۆ پێک هاتنی دەوڵەتێکی (ئاوێتە) هۆکارێک، یان چەند هۆکارێکی : رەگەزی، ئاینی، ئاینزا، زبان، ئابووری، کلتوری، سیاسی، ئیستراتیجی...هتد پێویستە..

٣. ئەم کیانە، یان ئەم کیانانە لە نێو خۆیاندا (چی بێت هۆ وهۆکار)، بە ئارەزووی خۆیان، بڕیاری پێکەوە ژیان ئەدەن لە چوارچێوەی یەک یەکەدا، واتە یەک دەوڵەتی یەکگرتوو(فیدراڵی). «*» بڕوانە کتێبی (ئایا فیدراڵیەت وەک(خیار)ێکی سیاسی لەعێراق پیادە دەکرێت...؟) ساڵی ٢٠٠٥ چاپی یەکەم ـ لاپەڕە (٢٧-٣٥)ـ.

٤. دەسەلاتی ئەم دەوڵەتە دابەشکراوە لە نێوان (ناوەندی فیدراڵ) وهەرێمەکان. واتە دەبێت دەوڵەتی فیدراڵ لە دوو کیان کەمتر نەبێت، واتە لە دوو هەرێم کەمتر نەبێت. (د. منذر الفضل)لەم بارەیەوە نووسیوێتی و ئەڵێت: الفيدرالية (تتكون من اقليمين او اكثر يتحدان بالاختيار وتتحدد الاختصاصات الاتحادية و سلطات الاقاليم في الدستور الاتحادي . . .) . واتە(دەوڵەتێکی فیدراڵی لەدوو هەرێم یان زیاتر بەشێوەیەکی ئارەزوومەندانە پێک دێت و دەسەلاتەکانی فیدراڵ وهەرێمەکان لە دەستووردا تەسبیت دەکرێت..)،«*» هەمان سەرچاوە ئاماژە پێکراوی پێشوو.

٥. هەرچۆن دەوڵەتی فیدراڵ سنووری نیشتمانی و مێژووی و جوگرافی دیاری کراوی خۆی هەیەو،لە دەستووری فیدراڵدا تەسبیت کراوە، دەبێت بە هەمان شێوە وبە هەمان شێواز سنووری هەرێمەکانیش دیاری کراوبێت..

٦. ئەم پێکهاتنە لە نێوان هەرێمەکان دەبێت بە ئازادی وئارەوزوومەندانە بێت.

٧. لە دەستووری دەوڵەتی فیدراڵدا ئەرک و مافەکان بە دروستی ورروونی دیاری بکرێت.

٨. هەر یەک لە هەرێمەکان خاوەن دەسەلات وخۆیەتی سەروەت وسامان وئاسایشی خۆی بێت ودەستوورسنووری دەسەلاتەکان و میکانیزمی پەیوەندی و دابەشکردنی داهات وخۆیەتی سەروەت و سامان.....هتد، دیاری دەکات.

بە پێی ئەم پێناسە و، واقعی دەوڵەتەکانی فیدراڵ لە جیهاندا دەکرێت بپرسین :

١. ئەوە لەم دەستوورە ددان بە(نیوەی) کوردستانی باشووردا نراوە (واتە ئەوەی کە (کەمترە لەو (٣) پارێزگایە کە تاکو ٢٠٠٣/٣/١٩) لە ژێر دەسەلاتی هەردوو ئیدارەی (پارتی و یەکێتی) دابوون، یەک تەرەفی ئەم هاوکێشە بێت، باشە هەرێمی دووهەم کێیە..؟

٢. ئەم دەستوورە، عێراقی بە (کۆماری «العراق») تەسبیت کردووەو، (نیزامەکەی نیزامێکی یەکگرتووە)، پسپۆڕان ڕۆشنبیران وسیاسەتمەداران و خەڵکی هۆشیار باش ئەزانن ئەم دوو زاراوە چۆن و چەند لە یەک جودان و، دەبێت ناوی کۆماری (العراق) ناوەرۆکی دەوڵەتی فیدراڵ جووت بێت، ئەگەر چی هەندی گۆڕین خرایەسەر ئەوپێناسەیە....

٣. سنووری مێژوویی و جوگرافی هەرێمی کوردستان لەم دەستوورە حەسم نەکراوەو لەوەش ترسناکتر لە سنووری زیاتر لەنیوەی کوردستانی باشووری (عێراق)،کە زیاتر لە (٣) جار لەپانتایی ولاتێکە وەکوو (لبنان)، سەرکردایەتی سیاسی کورد، بەئارەزووی خۆی و، بەدەقێکی دەستووری، ددانی بەوەدا ناوە کە کێشەیان لە سەرەو ناوچەی (خیلاف)ـە لە نێوان کورد ودەسەلاتی ناوەندی زۆرینەی عەرەب، (المناطق

المتنازع عليها)، بەوەش رانەوەستان فەرزیش کرا بەسەر خەڵکی کوردستاندا،کە بە ریفراندۆم پەسندی بکەن و،هەندی لە سەرانیشی جەختیان دەکرد لەکۆڕ وکۆبوونەوەکانیاندا، کە ئەوانەی دەنگ بەو دەستووررە نەدەن بە (بەڵێ)، خائن و تیرۆریستن...، بێ ئەوەی هەندێ بیرکەنەوە، کەدەنگ دان بە «لا»و «نعم» خودی ئەودەستووره بۆ گشت هاولاتیانی العراقی زامن کردووە ومافی خۆیانە.

باشە ئەگەر دەنگدان بە(لا = نە) بۆ کورد تاوان بێت، بۆ ئەو و ئەوانە رازی بوون بە تەسبیت کردنی مافی(لا) لە دەستوور..؟!

بە هەر حاڵ چ بێت هۆ و هۆکار، پێشەکییەکی مێژوویيە، کورد، بە دەقی دەستووری ودەنگدانی میللی بە خۆی مودەعی لەسەر نیوەی خاکەکەی خۆی سەلماند....!

٤ـ لەدابەشکردنی دەسەڵات لە نێوان (هەرێم)ۆکەکەمان

(ئەوەی ددانی پێدا نراوە) لەم دەستوورەدا و، حکومەتی ناوەندی (العراق)، هەر وەکوئەو «برا بەشەیە »کە لە هۆنراوەیەکی شاعیری گەورەی کورد خوالێخۆشبوو (قانیع) دا هاتووە.. هەر هەمان شت سەبارەت بە سەروەت وسامانی کوردستان، کە لە بەشێکی تری ئەم باسەماندا باسی دەکەین...

بۆیە خۆ ئامادەکردن بۆ پێاچونەوە بەم بابەتانە لە لیژنەی پێاچونەوە بە دەستووری هەمیشەیی (العراق) و، ساغکردنەوەیان بەو شێوەیەی کە بگونجێت لەگەڵ کیانێکی عێراقی یەکگرتوو (فیدراڵ)، واتە: دەوڵەتێکی (ئاوێتە - مرکب) لە سەر بنەمای زانستی و ئەزموونی کیانە فیدراڵەکانی سەردەم، ئەرکێکی نیشتمانی لایەنی کوردستانییە لەو لیژنەیە...

ئەم ساغکردنەوە و تەسبیت کردنی پرنسیپ وبنەمایانە سەبارەت بەو مافانە بۆ ئێمەی کورد کێشەیەکە و نابێت پشتگوێ بخرێت ولەپێناوی سیاسەتی رۆژدا مەرداربکرێتەوە، بەتایبەتی هەڵوێستی زۆرینەی لایەنەکانی سیاسی و «ئەنجوومەنی نوێنەران» ی کۆماری العراق لەمەڕ فیدراڵیەت لەپێش دانیشتنی رۆژی ٢٠٠٦/١٠/١١یان، کە بە زەقی بەدەرکەوت زۆرینەی ئەمانە ئەگەر چی پرنسیپی فیدراڵیەتیان قەبوولە هەر وەکوو لەدەستووردا هاتووە، بەڵام لە شێوە و شێواز و سنوور ودەسەڵاتی یەکە فیدراڵیەتەکان دیدو بۆچوون وهەڵوێستی جودایان هەیە، بەتایبەتی لەمەڕ ناوچە دابڕاوەکانمان لەکوردستان...

چوارەم

کێشەی کەرکووک و گشت ناوچە تەعریبکراوەکانمان و

ماددە ١٤٠

یەکەم :

دەستووری هەمیشەیی کۆماری العراق، هەرێمی کوردستانی عێراقی پێناسە کردووە بە کەمتر لە (٣) پارێزگا، هەروەکو لە ماددەی (١٤٣) دا هاتووە و دەڵێت:

دەقە کوردیەکەی :

(ماددەی (١٤٣) : یاسای ئیدارەی دەوڵەتی عێراقی بۆ قۆناغی گواستنەوە و پاشکۆیەکەی لە کاتی دەست

بەکار بوونی حکوومەتی نوێدا هەڵدەوەشێتەوە، جگە لەوەی لە بڕگە (أ) ی ماددەی (٥٣) و ماددەی (٥٨) یدا هاتووە.)

بڕگە (أ) ی ماددەی (٥٣) ی یاسای ئیدارەی دەوڵەتی عێراق بۆ قۆناغی گواستنەوە دەڵێت :

دەقە کوردیەکەی :

ماددەی ٥٣ - (أ) : (ئیعتراف بە حکوومەتی هەرێمی کوردستان دەکرێ کە حکوومەتی فەرمی ئەو خاکانەیە کە تا (١٩ ی/ ئاداری/ ٢٠٠٣) پارێزگاکانی دهۆک و ئەربیل و سلێمانی و کەرکوک ودیالە و نەینەوا لە لایەن ئەو حکوومەتەوە بەڕێوە دەبرا.

دەستەواژەی حکوومەتی هەرێمی کوردستان کە لەم یاسایەدا هاتووە واتە: ئەنجوومەنی نیشتمانی کوردستان ، ئەنجوومەنی وەزیرانی کوردستان، دەسەڵاتی دادوەری هەرێمی کوردستان.

مادده (٥٨) ی (یاسایی ئیدارەی دەوڵەتی عێراق بۆ قۆناغی گواستنەوە)یش، کە بە بێ جێبەجێکردن، تەرحیلکرا بۆ دەستووری هەمیشەیی کۆماری (العراق) و، بووە ماددەی (١٤٠) ی و،تەرخان کراوە بۆ ناوچە تەعریبکراوەکان و، ئەو ناوچانەی بە پێی مادده(٥٨) بڕگەی(ثانیا)، بە ناوچەی (المناطق المتنازع علیها) پێناسە و تەسبیت کراون.

واتە (خیلاف لە نێوان زۆرینەی رەهای(مطلق)ی عەرەبی العراق وغەیرە کورد و، کەمینەی کوردی، یان (کوردستانی) و، بڕیاری کۆتایی و بنبڕکردنیشی دراوە بە دەستی (زۆرینەی ـ سادە ـ بسیطە ـ) ی (ئەنجوومەنی نوێنەرانی کۆماری العراق)، کە پێکدێت لە زۆرینەی رەهای عەرەبی العراق، بە دەستکاری، یان مانەوەی وەکو خۆی. ئەمەش دەقی ماددەی (١٤٠)ی (دەستووری هەمیشەیی کۆماری العراق)ـە :

دەقە کوردیەکەی :

«ماددەی(١٤٠) :

«**یەکەم ـ** دەسەڵاتی جێبەجێکردن ئەو هەنگاوە پێویستانە دەگرێتە بەر بۆ تەواو کردنی جێبەجێکردنی پێداویستەکانی ماددەی (٥٨) بە هەموو بڕگەکانیەوە لە یاسای ئیدارەی دەوڵەتی عێراق بۆ قۆناغی گواستنەوە.»

«**دووەم ـ** ئەو بەرپرسیارێتییەی دەکەوێتە ئەستۆی دەسەڵاتی جێبەجێکردن لە حکوومەتی گواستنەوە دا، کە لە ماددەی (٥٨) ی یاسای ئیدارەی دەوڵەتی عێراق بۆ قۆناغی گواستنەوە، دەق نووسکراوەو درێژدەبێتەوە و بەردەوام دەبێت بۆ دەسەڵاتی جێبەجێکردن کە بە پێی ئەم دەستوورە هەڵبژێردراوە بۆ ئەوەی تەواوی ئەمانە ئەنجام بدەن (ئاساییکردنەوە، سەرژمێری، کە کۆتایی دێت بە راپرسییەک لە کەرکوک وئەو ناوچانەی دی کە کێشەیان لە سەرە بۆ دیاریکردنی ویستی هاووڵاتیانی) لە ماوەیەکدا، کە لە (٣١ی) مانگی کانونی یەکەمی ساڵی دوو هەزار و حەوت تێپەڕنەکات.).»

دەسەڵاتی جێ بەجێکردنیش کە ئەم ئەرکەی پێ سپێردرابوو لە حکوومەتی ئینتیقالی بە پێی مادده (٣٥) ی یاسای ئیدارەی دەوڵەتی عێراق بۆ قۆناغی گواستنەوە، بریتی بوو لە ئەنجوومەنی سەرۆکایەتی و ئەنجوومەنی

وەزیران، ئەمەش دەقی مادەکەیە:

دەقە کوردیەکەی :

«ماددەی(٣٥): (دەسەڵاتی راپەڕاندن لە قۆناغی گواستنەوە لەئەنجوومەنی سەرۆکایەتی و ئەنجوومەنی وەزیران وسەرۆکەکەی پێک دێ ».

ناوەڕۆکی مادده(٥٨)ی یاسای ئیدارەی دەوڵەتی عێراق بۆ قۆناغی گواستنەوە،نە لە ماوەی حکومەتی کاتی بەڕێز «د.أیاد علاوی» و، نە لە قۆناغی حکومەتی گواستنەوەی بەڕێز « د. ابراهیم الجعفری »، جێبەجێ نەکراو،دواتریش زیاتر ئەو سەرپێچیە دەخرێتەپاڵ (الجعفری) و،ئێستایش (المالکی) یە...!

بە بەراورد کردن لەگەڵ قۆناغی پێش دامەزراندنی حکومەتی هەمیشەیی العراق، لیستی هاوپەیمانی کوردستان هەنگاوێکی بەرەو پێشەوە ناو، لە ریککەوتنامەکەیاندا لەگەڵ لیستی ئیئتلافی شیعە توانرا لە بەرنامەی کاری حکومەتی بەڕێز «د.نوری المالکی» و،لە بەندی (٢٢)یدا خشتەیەکی زەمەنی بۆ جێبەجێ کردنی مادده« ١٤٠» تەسبیت بکرێت بەم شێوەیەی خوارەوە:

«٢٢ـ حکومەت پابەند دەبێ بەجێبەجێ کردنی ماددەی « ١٤٠» ی دەستوور، کە موعتەمەدە لە سەر مادده «٥٨» یاسایی ئیدارەی دەوڵەت، کەخۆی لە سێ قۆناغ دەبینێتەوە : ئاساییکردنەوەو ئامار وراپرسی لە کەرکوک و ناوچەکانی تر کە نیزاعیان لە سەرە، حکومەت، هەر لە دوای دامەزراندنی، هەڵدەسێ بە جێبەجێ کردنی هەنگاوی پێویست بۆ ئاساییکردنەوە، وەک گەڕانەوەی قەزاوناحیەکان بۆ سەر ئیدارەی کەرکوک کە لەبنەڕەتدا سەر بەکەرکوک بوونە، ئەم قۆناغە لە ٢٠٠٧/٣/٢٩کۆتایی پێدێت، قۆناغی ئاماریش لە ٢٠٠٧/٧/٣١دەست پێدەکات و دوا قۆناغیش کە راپرسییە لە ٢٠٠٧/١١/١٥ کۆتایی پێدێت.

دیاریکردنی خشتەیەکی زەمەنی وا روون و تۆکمە جێگای دەستخۆشی کردنە لە شاندی کورد و، کاتی خۆشی نەبوونی ئەم جۆرە خشتەیە یەک لە کەلێنەکان و کەم و کورتی یاسای ئیدارەی دەوڵەت وخودی مادده (٥٨)یش بوو.

بەش بە حاڵی خۆمان بەزنجیرە وتارێک لەرۆژنامەی «خەبات» و چەند سایتێکی ئەنتەرنێت ئاماژەمان بۆ کرد، و نەبوونی ئەو خشتەیە خاڵێک بوو لەخاڵەکانی کەموکورتی ئەو ماددەیە.

لەگەڵ ئەوەش دیسان دەستخۆشی لە لیستی هاوپەیمانی کوردستان دەکەین بۆ تەسبیت کردنی ئەو خشتەیە، بەڵام ناکرێت جارێکی تریش هەڵوەستەیەک نەکەین لەسەر خودی ناوەڕۆکی مادده (٥٨)، کە پڕە لە کەمین و دەق وزاراوەی یاسایی تەماوی و گومان و فرە تەفسیر هەڵگر، کە لەو زنجیرە وتارانەی خۆماندا، کاتی خۆی، بە دوورو درێژی شیمانکردەوە و باسمان کرد وپوختەکەیشیمان لەدووتوێی کتێبێکماندا بەناونیشانی (ئایا فیدراڵیەت وەک (خیار)ێکی سیاسی لە عێراق پیادە دەکرێت...؟)تەسبیت کرد..

لێرەدا بە پێویستی ئەزانم ئاماژە بە چەند خاڵێک بکەم سەبارەت بەم کێشەیە، بە ئومێدی ئەوەی شاندی کورد لە لیژنەی پیاچوونەوە بەدەستووری هەمیشەی کۆماری العراق، هەوڵی چاکسازی تر بدات و خاڵی حەسم چارەسەر بکات :

۱ـ کێشەی تەعریب بەپێی مادده (٥٨) لە کێشەیەکی سیاسییەوە کراوە بە کێشەیەکی یاسایی و زیاتر لە نیوەی کوردستان بووەتە (المناطق المتنازع علیها بە کەرکووکیشەوە) واتە ماف بە تەعریبچییەکان دراوە وەکو کورد تەرەفێک بێت لە داکۆکیکردن لە شتێک کە لە ئەسڵدا نەک هەر هینی ئەوان نییە، بەڵکو زەوتیان کردووە..!

۲ـ قۆناغی تەعریب، لەم ماددەیەدا، لە پاش ساڵی (١٩٦٨)ـەوە تەحدید کراوە. واتە تەعریبچیەکانی پاش ساڵانی ١٩٣٠. وتەوژمی ساڵانی پاش تەمووزی ١٩٥٨ و پاش ساڵانی (١٩٦١- ١٩٦٧) ولاوە نراوە و دوور نیە ببێتە ئەمری واقیع و، لە پاش رزگاری العراق (٢٠٠٣) جارِ بۆ زاراوەیەکی نوێ ئەدرێت بە ناوی عەرەبی (رەسەن) لە وەصفکردنی ئەو تەعریبچیانە و، خەریکە لەئەدەبیاتی سیاسی کورد و لەمێشکی خەڵکی کوردستان ئەیچەسپێنن و، هەندێ جاریش لێرە و لەوێ بەنووسین و بە قسەیش هەوڵی تەصریفکردنی مانەوەی تەعریبچیەکانی پاش ساڵی (١٩٦٨) ئەدرێت بە پاساوی کەمینە و زۆرینە، یان ئەمانە لەسەر خاکی «کوردستان» ئەژین و، هەندێ لە بەرپرسانی کورد لەوەش (سەخی)ترن وا ئەمرِۆ هەر لەبەر (تقادم الزمن)ی تەعریب و (کوردە ناموسەو دەست بە کڵاوی خۆماندا بگرین) و، بێ هیچ هەستێکی نەتەوایەتی ونیشتمانپەروەریی و، دوور لە داب ونەریتی کوردایەتی و، دەرئەنجامی سیاسی و یاسایی و، لەراگەیاندنەکانی کوردستاندا رادەگەیێن کە ئامادەن دەست لە زیاتری نیوەی (مووسڵ)هەڵگرن و، پێشکەشی تەعریبچیەکانی بکەن و، یان داوای راپرسین دەکەن لە مووسڵ، لە کاتێکدا لەدوا هەڵبژاردنی ئەنجوومەنی نوێنەرانی العراق، لیستی هاوپەیمانی کوردستان لە پارێزگای (الموصل)ولە کۆی (١٩) کورسی تەنها (٤) کورسیان ودەست هێنا، لەم قۆناغە کە (کورد لە لوتکەیە.. !!)، بە قەزای مەخموریشەوە کە قەزایەکی پارێزگای هەولێرە و ساڵی ١٩٩٧ خرابووە سەر (الموصل) و، تاکو ئێستایش هەر سەر بە (الموصل)ـە.

ئەوەی سرنجراکێش بوو تاکووپێش ئەو هەڵبژاردنە، ئەوە بوو کە هەندێ لە لێپرساوانی کوردستان جەختیان لە سەر کوردستانییەتی مووسڵ دەکرد، گوایە بۆ کورد مەحسوومە وئەوندە باس نەکرێت وەکوو کەرکووک، واتە مووسڵ لە (گیرفانە).!

۳ـ ئەو خشتە زەمەنیە، نەخشەی رێگای چارەسەرکردنی نیوەی کێشەی کەرکوک و گشت ناوچەکانی «المتنازع علیها»یە، وەلێ نیوە دروست و «حاسیمە»کەی هەروا بەکراوەیی هێڵراوەتەوە، چونکە هێشتا چارەنووس و بنبرِ کردنی (تەعریب) و گەرِانەوەی ئەو ناوچانە بۆ باوەشی هەرێمی کوردستان بەندە بە برِیاری ئەنجومەنی نوێنەرانی کۆماری العراق، و برِیارەکەیشیان بە زۆرینەی سادەیە(الاکثریە البسیطە) وەردەگیرێت و، هەر وەکو لای هەموو مەعلوومە، دەسەڵات و برِیار لەو ئەنجوومەنە لای زۆرینەی عەرەبە.

* برِوانە برِگەی (ب)ی ماددەی (٥٨) «*». بۆ زیاتر زانیاری برِوانە کتێبی (ئایا فیدراڵیەت وەک (خیار)ێکی سیاسی لە عێراق پیادە دەکرێت...؟) لاپەرِە (١٤٦).

ئەگەر چی لەکاتی خۆیدا بەرِێزانێکی زۆر شتی گرنگ و باشیان لەمەرِ ناوەرِۆک قۆناغەکانی جێبەجێکردنی

مادده (٥٨) باسکردبوو، بەندەیش یەک لەوانە بوو کە هەندێ بە دوور درێژی لەم بارەیەوە بەشداری کرد.
جگە لە گیروگرفتی هەندێ زاراوەی نێو مادده (٥٨) وەکو (المقیمین)، (المرحلین)، (المهاجرین)، (الغرباء.....هتد)، کە دوور نییە ببنە مایەی مشتومڕ و تەفسیراتی یاسایی جیا جیا و، ئەم چەند خاڵەی خوارەوەیش دەخەینەروو:

١ـ بە پێی بڕگە (ب) ی ئەم ماددەیە (تسویە = یەکلاکردنەوەی) کۆتایی سەبارەت بە سنوورە ئیداریەکانی ناوچە تەعریبکراوەکانمان لە ڕێگای راسپاردەکانی (ئەنجوومەنی سەرۆکایەتی وئەنجوومەنی وەزیرانی کۆماری العراق).

ئەمانە دەبێت بەرزی بکەنەوە بۆ ئەنجوومەنی نوێنەرانی العراق، ئەگەر پێک نەهاتن لەسەر راسپاردەکان بەکۆی دەنگ، ئەوە پێویستە(ئەنجوومەنی سەرۆکایەتی) بەکۆی دەنگ، ناوبژیوانێک دامەزرێنی بۆ دیراسەتکردنی کێشەکەو پێشکەش کردنی راسپاردە، خۆ ئەگەر نەیانتوانی لە سەر ناوبژیوانێک پێک بێن، ئەوە پێویستە لەسەر (ئەنجوومەنی سەرۆکایەتی) داوا لەئەمینداری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان بکات، کە کەسایەتییەکی نێودەوڵەتی ناسراوو بەڕێز بۆ ئەو دادوەریە دامەزرێنی. لێرەدا رووبەڕووی دوو کێشەی گرنگ دەبینەوە:

أ. بڕیاری ئەنجوومەنی سەرۆکایەتی وئەنجوومەنی وەزیران سەبارەت بە (راسپاردە) کان بە ئیجماعی دەنگ دەبێت. هەریەک لە (٣) ئەندامەکەی (ئەنجوومەنی سەرۆکایەتی ـ کە یەکێکیان کوردە و یەک عەرەبی شیعە و ئەوەیتریان عەرەبی سوونەیە) و (ئەنجوومەنی وەزیران)یش، مافی (ڤیتۆ) ی هەیە.
واتە ئەگەر هاتوو یەک لە ئەندامانی (ئەنجوومەنی سەرۆکایەتی) یان (حکومەت) دژ بن ئەوە راسپاردەکان رادەگیرێت .

ب. هەر هەمان شت سەبارەت بە دامەزراندنی ناوبژیوان دەبێت هەر (٣) ئەندامی ئەنجوومەنی سەرۆکایەتی پەسندی بکەن واتە بەکۆی دەنگ دەبێت.

٢ . هەتاکو ئەگەر هاتوو لە سەر راسپاردەیش پێکهاتن، یان لە سەر ناوبژیوان، ئەوە راسپاردەکان ئەدرێت بەئەنجوومەنی نوێنەران، ئیتر مەرج نییە ئەو راسپاردانە وەکو خۆی مامەڵەیان لەگەڵ بکرێت، یان هەر جێبەجێ بکرێن، چونکە (راسپاردەیە = توصیات) راسپاردەیش مولزەم نییە.

٣ . لەوەش ترسناکتر، نە ئەم بەندی (ب)یە و نە ماددەی (٥٨)یش باس لەوە ناکەن :

* کەی دەبێت راسپاردەکان بگەنە ئەنجوومەنی نوێنەران..؟
* یا ئایا کەی ئەنجوومەنی نوێنەران بڕیاری لەسەر ئەدات..؟
* یا ئایا چ زەمانێک هەیە کە ئەنجوومەنی نوێنەران بڕیارێکی ئیجابی لەسەر ئەدات..؟یا ئایا ئەگەر ئیجابی نەبوو چارەی دەستووریی چیە...؟ دوور نیە دادگای باڵای فیدراڵ بێت.. بەڵام پێکهاتەکەی دوور لە پێکهاتەی هەرسێ ئەنجوومەن باشتر نییە...!، یان :
* ئەگەر بەندی (٢٢)ی بەرنامەی حکوومەتی «مالکی» وەڵامێک بێت بۆ مەترسیەکانمان کە لە بڕگەیەکیدا

هاتووه «... گەڕانەوەی قەزاو ناحیەکان بۆ کەرکوک کە لەبنەڕەتدا سەر بەکەرکوک بوونە، ئەم قۆناغە لە ٢٠٠٧/٣/٢٩کۆتایی پێدێت...». باشە چ زەمانێک هەیە ئەنجوومەنی نوێنەران ئەم بڕگەیە دەرباز بکات، یان کێ دەڵێت (د.نوری مالکی) تاکو ئەودەم دەمێنێتەوە وەکو سەرۆک وەزیران، یان.. هەتاکو ئەگەر هاتوو ئەم پەرەگرافەیش دەرباز بوو ئەی چارەنووسی (المناطق الاخری المتنازع علیها) کێ و کەی چارەسەر دەکرێت...؟!

* زاراوەی (پرسی کەرکوک) کە لە خودی مادده (١٤٠) دا هاتووە، لای هەندێ لە پسپۆڕان وسیاسەتمداران و خەڵکی کەرکوکی گەلەکەمان جێگای مەترسیە، ئایە مەبەست لەخودی (شاری کەرکوک)ـە یان (پارێزگای کەرکوک)ـە. لە داڕشتنەوەی دەستووری هەمیشەییدا باشتر وایە ئەم زاراوەیە ساغ بکرێتەوەو، لە جیاتی (شار) بکرێت بە (پارێزگا).

بە شێوەیەکی گشتی چۆن بۆی بڕۆین چارەنووسی ئەوناوچانە و یەکلایی کردنەوەی کێشەکەیان لای زۆرینەی عەرەبی باڵادەستی کۆماری (العراق)ـە، ئەو زۆرینەیەی، کە بەبیرو باوەڕو عەقیدە، (ئیسلامی) سیاسین، ئەگەرچی ئامادە بوون پاشگەز ببنەوە لەپاشناوی (ئیسلامی) لە پێناسە کردنی ناوی (کۆماری العراق)، بەرامبەر ئەوەی کورد تەنازول لەپاشناوی (یەکگرتووی = فیدراڵی) بکات لەو پێناسەیەدا، یان رەتکردنەوەی پرنسیپی (مافی چارەیخۆنوسین)...هتد، کە لە سەرەوە باسمان کرد...

* لەوەش گرنگتر ئەوەی لە خاڵی (٢٢) بەرنامەی بەڕێز (د.المالکی)دا هاتووە بەرنامەی خۆی وحکومەتەکەیەتی، خشتە وهەنگاوەکانی لە خودی ئەو ماددەیەدا تەسبیت نەکراوە. مەبەستمان مادده (١٤٠)ی دەستوورە.

بەدیتنی ئێمە و زۆر لە پسپۆڕان و رۆشنبیران، هەلێکی باشە لایەنی کوردستانی لەلیژنەی پیاچوونەوە بەدەستووری هەمیشەیی، ئەم خاڵەیش لەبەر چاو بگرن و خشتە زەمەنیەکە و قۆناغەکانی بەندی (٢٢)ی حکومەتی بەڕێز المالکی بخەنە سەر مادده(١٤٠).

سەرەڕای ئەمەش دواخستنی پیادەکردنی یاسای «دیاریکردنی، رێکاری جێبەجێکردنی تایبەت بەپێکهێنانی هەرێمەکان »بۆ (١٨) مانگی تر، کە لەدانیشتنی رۆژی ٢٠٠٦/١٠/١١، ئەنجوومەنی نوێنەرانی کۆماری العراق بە ئامادە بوونی (١٤٠) ئەندام لە کۆی گشتی ٢٧٥ ئەندام و، پاش مشتومڕێکی زۆرو هەندێ دەستکاری و سازشکاری، بە زۆرینەی ئامادەبوان پەسند کرا، گرفت و کۆسپێکی ترە لە سەر رێگای جێبەجێ کردنی ماددەی ١٤٠و، هەموولایەکمان گوێبیستی قسەکانی نوێنەرانی لایەنە بەرهەڵستکارەکانی ئەو یاسایە لە ئەنجوومەنی نوێنەرانی العراق بووین.

هەتاکوئەوانیش لایەنگیری جێ بەجێکردنی مادده(١٤٠)ن بۆ ناوچە دابڕاوەکانمان یەک نین و، زۆریان لەگەڵ گەڕانەوەیان نین بۆ هەرێمی کوردستان بە تایبەتی کەرکوک، جارێک بارودۆخ ئارام نییە و (عێراق داگیر کراوە) و، جارێکی تر بە بیانووی نەوت، یان مەترسی تورکیا..هتد.

بەحوکمی ئەزموونی دەیان ساڵ بێ چارەسەرکردنی کێشەی تەعریب وگەڕانەوەی ناوچەکانمان بۆ باوەشی

هەرێمی کوردستان و بەتەحدید کەرکوک، ئەمن وئارامی لەو ناوچەی کە پێی دەڵێن (العراق) دابین نابێت،(ئەمریکا وهاوپەیمانان) هۆ وماکی تەعریب نین و، ونەوتیش لە هەموو کون قوژبنێکی ئەم کوردستانە هەیە و، ئەوە زیاتر لە «٧٠» ساڵە فەرهوودی دەکەن و، نەوتی ناوچەکانی عێراقی عەرەبییش لەوەی کوردستان زۆرترەو، لە رۆژی بوونی کۆماری تورکیا دژی بوون وجوودی کوردە. ئەوان هەر ماون وکوردیش هەر ماوە و، لە مەدای مەنزوور قابیلی گۆڕین نین، تورکیاش شوورایەکی پۆڵایی نییە بەرامبەر ئیرادەی خەڵکی کوردستان خەرق نەکرێت، تەهدیدی ئابڵوقە دانی ئابووری وداگیرکردنی کوردستان، جاری دوور نییە پێی نەکرێت و، ئەگەر زیادەڕۆی واش بکات ئەوە پێش هەموو لایەک خودی تورکیا زەرەرمەند دەبێت و، دونیا گۆڕاوە و، نەتەوەی کوردیش ئیدی بە ئاسانی وبەبێ دەنگی قڕوجینۆسساید ناکرێت و،کوردستانیش(قبرص) نییە...

با لایەنی کوردی پێ داگرێت لە سەر خشتەکەی خۆی و چارەنووسی ئەوناوچانە و حەسمیشی ریفراندۆمەکە بێت و، کەرکوک و گشت ناوچە دابڕاوەکانمان بەشێک بن لە هەرێمی کوردستان، نەک بگرە و بەردەی دەسەڵاتی کارگێڕی و یاسادانان و ناوبژیوان و گەمە ناوخۆیی و ئیقلیمی و نێو دەوڵەتیەکان،ئەگەر کورد ناچار کرا بە ریفراندۆم....

جارێکی تریش دەگەڕێمەوە بۆ چارەسەرکردن و بڕیاری بارزانیی نەمر پێش (٣٦) ساڵ پێش ئێستا لەمەڕ چارەسەر کردنی کێشەی تەعریب لەکوردستانی باشوور، ئەویش دیاریکردنی چارەنووسی ئەو ناوچانەیە، پاش ئاسیکردنەوە، بە سەرژمێرییەک لەسەر ئەساسی ئاماری ساڵی ١٩٥٧...